

prikazi i recenzije

Jacques LE GOFF, **Sveti Franjo Asiški**, Demetra. Filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, 2010., 271 str.

U Demetrinoj nakladi Filozofske biblioteka Dimitrija Savića izišlo je krajem 2010. godine prevedeno djelo poznatoga francuskog medievista Jacquesa Le Goffa o svetom Franji Asiškom. Francusko je izdanje izvorno izišlo u nakladi Gallimard 1999. Tekst je prevela Zvezdana Spasenović, a redigirao ga je Ivan Šarčević. Riječ je o sintezi Le Goffovih radova o sv. Franji, osobi koja ga je fascinirala cijeli istraživački vijek, a produkt je djelo koje je jedna od recentnijih autorovih knjiga. Knjiga se strukturalno sastoji od četiri tematske cjeline, koje su dalje podijeljene na poglavlja i potpoglavlja. Njima prethodi »Predgovor« (1–5) i »Kronologija« (7–10), a znanstveni aparat, koji se sastoji od »Bibliografije« (257–260) i »Bibliografskog dodatka« (261), obogaćen je slikovnim priložima (239–256). Pogovor djelu napisao je Ivan Šarčević (265–271) i u njemu objašnjava važnost ovoga Le Goffova djela.

Djelo započinje »Predgovorom« (1–5) u kojem Jacques Le Goff ukratko objašnjava da se odlučio na istraživanje sv. Franje Asiškog upravo zbog uloge koju je on odigrao u razvoju prosjačkih redova, zbog značenja koje je imao za razvoj srednjovjekovnog osjećaja za prirodu te poslije modela svetosti koji je izmijenio svijet kršćanskog Zapada. Uspoređuje na neki način razmišljanje koje je iznio u djelu o sv. Ludoviku Pobožnom te naglašava da je ipak svoj vrhunac biografskog djela želio učiniti upravo sa sv. Franjom u ovom djelu.

U prvoj cjelini »Franjo Asiški između obnove i ograničenja feudalnog svijeta« (11–29) Le Goff objašnjava povijesni kontekst u kojem se razvila osoba sv. Franje na prijelazu 12. u 13. stoljeće, u vrijeme velikog uspona srednjovjekovnog Zapada. I u crkvenom smislu tada se događaju promjene uzrokovane osnivanjem novih redova, razvojem kanoničkog pokreta i prihvaćanjem crkvene raznolikosti. Dolazi i do rasplamsavanja ideala viteške kulture. I sam Franjo Asiški bit će pod njezinim jakim utjecajem, čak i prilikom veličanja ideala siromaštva, što će kod njega poprimiti dvorske odlike – točnije, odbacit će ekonomske i društvene vrijednosti plemićko-gradanskog društva kroz viteško-feudalni kulturni obrazac. U takvim okolnostima bujanja gradskog života, Franjo Asiški nastoji naći put između djelovanja unutar grada i eremitske izoliranosti. Kao laik želi pokazati da su laici, poput klerika i zajedno s njima, sposobni voditi apostolski život.

Druga cjelina nosi naslov »Istraživanje stvarnog svetog Franje« (31–107) u kojoj Le Goff pokušava predstaviti Franju Asiškog kroz kategorije koje su ga definirale kao osobu. Franjo Asiški bio je nova vrsta sveca čija je svetost bila opća oznaka njegova čitavoga uzornog života kroz ljubav prema svim stvorenjima. Kako bi dao što cjelovitiji prikaz Franjine ličnosti, Le Goff upotpunjuje iščitavanje njegovih djela s ispitivanjem njegova životopisa. Još za vrijeme Franjina života počele su nesloge među malom braćom, što je Franju naglano da redigira novo Pravilo, a sredinom stoljeća dolazi do rascjepa na konventualce i spiritualce. Šezdesetih godina 13. st. sv. Bonaventuri naloženo je da napiše životopis sv. Franje, da bi nekoliko godina poslije bilo zabranjeno koristiti i čitati druge životopise. Upravo zbog toga je taj životopis neupotrebljiv u povijesnom istraživanju. Le Goff dalje naglašava kako se Bonaventurini navodi trebaju provjeravati s dokumentima jer je djelo prikazalo Franju Asiškog kroz pomirbenu ideju njegova autora zbog vremena u kojem je nastalo. Iako ponešto bolja, no slična je situacija i sa životopisom proizašlim iz pera umjerenog franjevnca Tome Čelanskog pod nazivom *Vita prima* te potom *Vita secunda*. Le Goff kompilira oba teksta i daje presjek života sv. Franje, od rane mladosti do obraćenja, kojem daje posebnu pozornost, budući da nalazi neslaganja u životopisima Tome Čelanskog. Istražuje i odnos prema sv. Klari, jednoj od triju žena koje su obilježile njegov život. Potom opisuje zadnje razdoblje njegova života, ono u kojem su se pojavile stigme, a prema navodima Tome Čelanskog, jedini brat koji ih je dodirnuo bio je brat Rufin, dok ih je brat Ilija samo vidio. Zanimljivo je da će tijekom 13. st. rasti broj onih koji su tvrdili da su vidjeli stigme. Potom raspravlja o modernosti sv. Franje, koja je toliko naglašena u historiografiji te objašnjava da je Franjo Asiški čudesan upravo zbog toga što je produkt svog vremena, koje je samo po sebi bilo čudesno – talijanske komune na svome vrhuncu te jer je očuvao svoju neiskvarenu ideju ljubavi prema svim stvorenjima.

Treća cjelina nosi naslov »Rječnik društvenih kategorija kod svetoga Franje i njegovih životopisaca 13. stoljeća« (109–176) u kojoj Le Goff objašnjava kompleksnu isprepletenost ideja koje Franjo Asiški predstavlja u svojim djelima i onih u njegovu životopisu, cjelokupnoga tadašnjeg društva te problema rekonstrukcije istih modernom metodologijom današnjih povjesničara. Le Goff želi naglasiti problem terminologije – točnije, problem onog što su srednjovjekovni ljudi podrazumijevali pod određenim pojmovima te odnos određenih pojmova s duhovnim svijetom njihovih autora. Na tim razinama razmatrao je tekstove dvaju Pravila, Oporuke, pisama, molitva i liturgijskih tekstova te tekstova životopisa koje su skupili oci iz Quaracchija. Le Goffa zanima što možemo saznati o onodobnom društvu iz tih tekstova budući da su oni konstruirali bit duhovnih tekstova iz koje su franjevci opskrbljivali društvo srednjeg vijeka s nakanom da ga preobrazbe. Franjino nastojanje bilo je usmjereno k obraćanju cijelom društvu, tj. svim stvorenjima, a ne samo njegovim određenim kategorijama. Nakon što je objasnio teškoće takve vrste istraživanja vezane uz latinski, danas mrtvi, a tadašnji govorni jezik i uz posuđenice u tekstovima preuzete iz Biblije, objašnjava i poteškoće vezane uz odabrane spise u čiju se autentičnost sumnja. Razmatra i neuobičajene termine te one koje bi u najmanju ruku mogao nazvati dvoznačnima. Tako za prvu kategoriju daje primjer seljaka (*rusticus*), što objašnjava time što je ipak na Franju Asiškog utjecala urbana sredina njegove svakodnevnice, dok za drugu kategoriju daje primjer sveučilištaraca (*doctores et magistri*) jer je smatrao značajnost djelomično opasnom, budući da je vodila do posjedovanja moći, ali opet, poštivao je

teologiju kao znanost o Svetome pismu. Potom Le Goff uspoređuje rječnik franjevaca sa srednjovjekovnim shemama idealnoga trodijelnog društva. Sv. Franjo iz klasičnog poretka *oratores, laboratores, bellatores*, isključuje ove posljednje. Više naglašava oprečnosti društva – tako se siromahu (*pauper*) suprotstavljaju bogati (*potens*) i moćni (*dives*). Zaključuje da je primarni interes bio usmjeren prema siromasima, društvenoj skupini koja je bila vrlo heterogena, a cilj franjevaca bila je integracija.

Četvrta i posljednja cjelina nosi naslov »Franjevaštvo i kulturalni modeli 13. stoljeća« (177–238) u kojoj Le Goff razmatra modele uzete iz historijske antropologije definirane iz očišta franjevaca. Tako je uzeo modele koji su se nametnuli tijekom 13. stoljeća – one vezane uz prostor i vrijeme, strukturu građanskog i religioznog društva, kulturu, ponašanje i osjećanje. Što se tiče prve kategorije, prostora, mjesto prvih franjevaca i sv. Franje jest izmjena grada i osame, s time da ipak prevladava ideja apostolata u gradu (posebice onom malom), s određenim odmakom od crkve kao građevine i posjećivanjem kuća laika (jednako tako i onih plemićkih, viteških i bogatih). Potrebno je objasniti i odnos Franje Asiškog prema modelima za razvoj privrede, posebice novcu, kojeg smatra odbojnim, a na jednak način percipira i plaćeni rad (što je opet povezano sa stavom o novcu). Žena kod Franje Asiškog ima status simbola, te iako su mnoge žene slušale franjevačke propovijedi i odrekle se dobara, a blisko su i surađivale s brojnim marijanskim bratovštinama, žena je također zavodnica koja potiče na sumnjiva druženja pa je treba izbjegavati. Le Goff se tu nije previše zadržao na modelu milosrđa budući da se u historiografiji puno pisalo o franjevačkoj ulozi uspostavljanja novog sustava dobročinstva. Odnos prema strukturi religioznog društva pun je poštovanja, budući da je sv. Franjo poštivao svećenike i crkvenu hijerarhiju (na što i podsjeća u svojoj Oporuci iz Sienne), što se ne može reći za intelektualni rad, kod kojeg prevladava nepovjerenje, o čemu je već bilo riječi nešto prije u tekstu. Zanimljiv je, ističe Le Goff, odnos franjevaca prema riječi, budući da u tome smislu oni ostaju vrlo bliski laičkom društvu u kojem prevladava usmena predaja, jednako tako i pučkom jeziku koji su promicali. Odnos sv. Franje prema viteštvu tumači se na način da je to model koji mu je bio drag od mladosti pa je stavio svoj viteški ideal u službu Krista i Crkve, dok se uživanje svijeta očituje u duhovnoj radosti. Zaključuje da su franjevci bili glavni promicatelji ideje da se nitko ne spašava sam, već se čitavo čovječanstvo mora spasiti, a to su franjevci propovijedali riječju i primjerom vršenja zajedničke pokore kod najsiromašnijih i najponiznijih. S jedne strane, svijet je stvoren od Boga i treba ga voljeti jer je izvor velike radosti, dok, s druge strane, odbacivanjem pokvarenosti ljudi moraju ostvariti svoje spasenje.

Ovo djelo Jacquesa Le Goffa kapitalno je za istraživanje osobe Franje Asiškoga. Otkada su se pojavile zasebne studije, koje su ovdje objedinjene, postaju odlična podloga za daljnja istraživanja medievista zainteresiranih za ovu tematiku, ali i za komparativan pristup drugim srodnim temama (npr. odnosu prema različitim društvenim skupinama te konceptu siromaštva i siromasima u srednjem vijeku). Ono što sam Le Goff ističe raznolika je problematika, a postavljena pitanja moguće je dalje razrađivati. Ovim djelom i tematikom, kojoj pristupa metodologijom povijesne antropologije, Jacques Le Goff upisao se u Anale istraživanja srednjovjekovne povijesti kao jedan od najboljih živućih medievista.

Suzana Miljan